

Rapport en wegwijzer over talensensibilisering in de Vlaamse onderwijspraktijk

Door Mieke Devlieger en Carolien Frijns, CTO-medewerkers

Talensensibilisering, wat is dat? Is het alleen iets voor kleuters? Kan elke leerkracht met talensensibilisering aan de slag? Of moet je daarvoor een taalspecialist zijn? En waar vind je inspiratie om talensensibilisering in je klaspraktijk in te zetten?

In opdracht van de Vlor gingen onderzoekers van het Centrum voor Taal en Onderwijs en het Steunpunt voor Diversiteit & Leren op zoek naar antwoorden. Zij deden een praktijkgerichte literatuurstudie naar talensensibilisering in de Vlaamse onderwijscontext en schakelden daarbij internationale experts en een focus- en resonansgroep bestaande uit Nederlandse en Vlaamse deskundigen in. Op basis van de studie en bijeenkomsten met deskundigen ontwikkelden de onderzoekers twee producten: (1) een wetenschappelijk rapport en (2) een wegwijzer met duidelijke informatie en praktijkgerichte tips om met talensensibilisering aan de slag te gaan.

Wil je meer weten over deze gloednieuwe producten? En wil je weten wat talensensibilisering voor jouw klas kan betekenen? In dit artikel lichten we alvast een tipje van de sluier.

Talensensibilisering, wat is het (en wat niet)?

Test je kennis! Hieronder zie je vier situaties beschreven. In welke gevallen gaat het om talensensibilisering? Zet een kruisje in de juiste kolom.

	JA	NEE	MOGELIJK
<i>1. Thibault zit in het zesde leerjaar in een lagere school in Wallonië. Sinds twee jaar krijgt hij de ene helft van de week les in het Nederlands; de andere helft in het Frans.</i>			
<i>2. Tijdens een les taalbeschouwing rond het bezittelijk voornaamwoord gaat de vakleerkracht Nederlands in op de opmerking van Bilal, die zegt dat in het Turks de bezitter vooraan in de woordgroep staat en een speciale uitgang heeft. De leerkracht vraagt aan de anderstalige leerlingen of er soortgelijke fenomenen zijn in hun thuistaal (o.a. Pools, Frans, Italiaans). Hij betreft ook de leerlingen die Latijn volgen bij het gesprek rond genitiefvormen.</i>			
<i>3. De kleuters van meester Bart kiezen hun lievelingswoord in hun</i>			

<p><i>moedertaal (dialect of vreemde taal). Ze mogen elkaar niet verklappen wat het woord betekent. Elke kleuter zegt zijn favoriete woord hardop; de andere kleuters zeggen het woord na. Daarna volgt de verkiezing van het mooiste woord en raden ze de betekenis van de woorden.. 'Waarom denken ze dat dit woord die betekenis heeft? Lijkt het misschien op een woord in een taal die ze wel kennen?' Tot slot maken de kleuters de betekenis van hun favoriete woord duidelijk met een tekening. Meester Bart noteert het woord op de tekening.</i></p>			
<p><i>4. De kleuters van juf Marie leren op een speelse manier kennismaken met het Frans. Zo zingen ze tijdens het ochtendritueel een liedje over de dagen van de week, gebruiken ze aftelrijmpjes voor het indelen van groepjes, doen ze hinkelspelletjes waarbij ze tellen tot tien ... allemaal in het Frans.</i></p>			

Heb je al een idee wat talensensibilisering is? De volgende definitie helpt je op weg!

'Talensensibilisering staat voor het gevoelig maken voor en bewust maken van het bestaan van een veelheid aan talen, en daarmee culturen, in onze wereld en, dichterbij, in de eigen schoolomgeving. Door leerlingen op een zelfontdekkende manier met taaldiversiteit in contact te brengen, ontwikkelen zij een referentiekader waarin een positieve omgang met die diversiteit een centrale plaats krijgt. Door talensensibilisering ontwikkelen leerlingen een attitude van openheid en gevoeligheid voor talige diversiteit. Daarnaast doen ze kennis en inzichten op over taal en talen en ontwikkelen ze langzaam metalinguïstische vaardigheden die hen kunnen helpen om vreemde talen te leren en de eigen moedertaal (het Nederlands, een dialect, een streektaal of een vreemde taal) verder te ontwikkelen'.¹

Met bovenstaande omschrijving van talensensibilisering werd een van de doelstellingen van de praktijkgerichte literatuurstudie uitgevoerd: het begrip *talensensibilisering* verhelderen. Wil je graag weten of je goed hebt geantwoord op de kwis? De oplossing vind je terug in de wegwijzer, het boekje voor de Vlaamse onderwijspraktijk dat nog moet verschijnen. We maken daarin ook het onderscheid duidelijk tussen talensensibilisering, taalinitiatie, vreemdetalenonderwijs, tweef- of meertalig onderwijs, immersieonderwijs, en taalbeschouwing.

Wat maakt talensensibilisering uniek?

Het unieke aan talensensibilisering is dat het de motivatie van leerlingen om talen te leren verhoogt. Talensensibilisering werkt ook rechtstreeks aan meer openheid ten opzichte van de talige diversiteit in onze geglobaliseerde wereld. De leerlingen worden gevoeliger voor de veelheid aan talen om hen heen en de leerkrachten kunnen, op hun beurt, de talige identiteit van hun leerlingen een positieve plaats geven in het dagelijkse schoolleven. Dat is verrijkend, zeker bij leerlingen met een andere thuistaal dan de taal die op school gesproken wordt. Een leerkracht die deelnam aan een buitenlands project over talensensibilisering verwoordde dat treffend: "Ze begonnen in de klas te bestaan, voordien bestonden ze niet echt".² Talensensibilisering kan op die manier een steentje bijdragen aan positief omgaan met meertaligheid.

¹ Deze alinea is overgenomen uit 't *Is goe, juf, die spreekt mijn taal! Wegwijs in talensensibilisering, van kleuters tot adolescenten*. Nog niet verschenen.

² Hélot, 2008, p. 376, vertaald uit het Engels

Wegwijs in talensensibilisering

In de wegwijzer wordt talensensibilisering verduidelijkt voor de Vlaamse onderwijscontext, op basis van de resultaten van de praktijkgerichte literatuurstudie. Dit gebeurt volgens een vraag-antwoordmodel met vijf grote hoofdstukken:

1. *Wat is talensensibilisering?*
2. *Waarom doe je aan talensensibilisering?*
3. *Wat moet een leerkracht kunnen om aan talensensibilisering te doen?*
4. *Hoe werk je aan talensensibilisering in de klas?*
5. *Hoe krijgt talensensibilisering een plaats in de school?*

Naast de begripsverheldering in het eerste hoofdstuk, krijg je in het tweede hoofdstuk onder andere informatie over de doelen van talensensibilisering en hoe ze gerelateerd kunnen worden aan de decretale ontwikkelingsdoelen en eindtermen. Je krijgt ook antwoord op de vraag welke de concrete effecten van talensensibilisering zijn op leerlingen.

Het derde hoofdstuk maakt komaf met de mythe dat de leerkracht zelf een talenspecialist moet zijn om aan talensensibilisering te doen. In dit onderdeel wordt duidelijk dat talensensibilisering vooral een bepaalde houding of ingesteldheid vraagt van leerkrachten. Daarvoor ga je als leerkracht onder andere na hoe meertalig je zelf eigenlijk al bent. Denk maar aan je ervaringen op vakantie in het buitenland waar je ongetwijfeld enkele woordjes in een vreemde taal hebt opgepikt. Of het dialect dat je gebruikt als je met je familie of je vrienden praat. Je gebruikt op dat moment een ander soort Nederlands dan wanneer je een vergadering voorziet of met je collega's de planning van het volgende schooljaar bespreekt. Kortom: je bent zelf veel meertaliger dan je in eerste instantie denkt!

In het vierde hoofdstuk is het tijd voor de vertaalslag van de inzichten naar de klaspraktijk. We geven antwoord op de vraag welke inspiratiebronnen je ter beschikking hebt om zelf talensensibiliserend les te geven. Welke lespakketten bestaan er en hoe werk je talensensibiliserend als je geen lesmateriaal hebt? Wat doe je best wel en wat kun je beter niet doen? Het vijfde hoofdstuk, ten slotte, gaat over hoe talensensibilisering een duurzame plaats krijgt in een talenbeleid op je school.

Alvast proeven van talensensibilisering?

Er zijn heel wat manieren om talensensibiliserend te werken in de klas. Hieronder vind je enkele inspirerende voorbeelden voor als je alvast eens wilt proeven.³

- Voorbeelden van aanknopingspunten voor talensensibilisering binnen de leergebieden aardrijkskunde en biologie:
Deze leergebieden beschikken over een heel eigen woordenschat. Veel vaktermen zijn ontleend aan het Latijn of het Grieks: *pluviometer*, *stratosfeer*, het woord *biologie* zelf. Sommige teksten zijn moeilijk omdat ze bijvoorbeeld heel wat vaktaal gebruiken om fenomenen te beschrijven en te verduidelijken. Dat is een goede aanleiding om vragen aan je leerlingen te stellen:

³ Onderstaande voorbeelden zijn gebaseerd op *'t Is goe, juf, die spreekt mijn taal! Wegwijs in talensensibilisering, van kleuters tot adolescenten*. Nog niet verschenen.

Wat maakt deze tekst moeilijk? Is het mogelijk om moeilijke vaktaalwoorden te 'vertalen' naar meer alledaags taalgebruik? Hoe praat iemand die nooit biologie of aardrijkskunde heeft gehad over biologische of aardrijkskundige fenomenen? Bijvoorbeeld: Indianenstammen uit het Amazonewoud met hun uitgebreide kennis over biodiversiteit, hoe zouden zij over hun leefomgeving spreken? In de termen die wij in de les gebruiken? Of andere?

Aardrijkskundige en biologische fenomenen kunnen trouwens ook op talen toegepast worden:

Zijn aardrijkskundige grenzen ook taalgrenzen? Kunnen talen net als dier- en plantensoorten uitsterven? Denk je dat jouw moedertaal bedreigd wordt? Wat zou je kunnen doen om die te redden? Denk je dat het Engels ooit uitsterft? Waarom (niet)?

- Een voorbeeld van attitudevorming rond taal en (persoonlijke) identiteit:
Juf Liesbeth valt vandaag voortdurend over de g- en h-klanken: "Je mah dat herust in potlood invullen", "geel hoed hedaan". De leerlingen vinden dit grappig. Juf Liesbeth vertelt dat ze al enkele nachten slecht geslapen heeft en dat haar West-Vlaamse dialect automatisch de kop opsteekt wanneer ze heel moe is. Hendrik merkt op dat dat bij hem het geval is als hij heel boos is: hij scheldt altijd in het dialect. Louise zegt dat het bij haar net het omgekeerde is: lieve woordjes voor haar babybroertje ("keppetje") en hondje ("mokke") zijn dialect. Juf Liesbeth doet de leerlingen nadenken waarom ze naar het dialect grijpen: moe zijn, boos en lief zijn, dat gaat over je lichaam en over je gevoelens. Maakt taal dan een deel uit van je lichaam of van je gevoelens? Zijn we ook geneigd om dialect te praten als we het over vraagstukken of rekenoefeningen hebben? Denken we in het dialect? Dromen we in het dialect? De leerlingen worden zich bewust van het feit dat de taal die je spreekt deel uitmaakt van wie je bent.
- Een gloednieuw lessenpakket talensensibilisering:
Lego Lingua4 is een spellendoos bestaande uit vijf talensensibiliserende spellen waarbij workshops gedownload kunnen worden. Het bevat onder andere een spel waarbij je je moet concentreren op Arabische en Hebreeuwse letters, hiërogliefen en morsetekens. In het totaal worden er in de spellen 22 talen gebruikt waarbij er tegelijk ruimte is om de eigen moedertaal in te brengen.
- Aansluiten bij de leefwereld en de ervaringen van leerlingen:
Leerlingen pikken vooral veel op uit situaties en ervaringen die hen zelf sterk aanbelangen en interesseren. Vertrek daarom zo veel mogelijk vanuit hetgeen je leerlingen aanbrengen, meemaken, kennen en kunnen. Wanneer je zelf elementen aanbrengt, zorg er dan voor dat je aansluit bij de leefwereld en leeftijd van je leerlingen. Bij kleuters doe je het best aan talensensibilisering terwijl ze fysiek actie ondernemen, met veel zintuiglijke ervaringen, in relatie tot de onmiddellijke wereld van het hier en nu, de klas en de

⁴ Regionaal Integratiecentrum Foyer Brussel (2011). *Lego Lingua, een doos vol spel en taal*. Mechelen: Jeugd en Vrede.

familie. Bij jongeren speel je in op hun persoonlijkheid en de manier waarop ze in de wereld staan. Met welke cultuuruitingen houden zij zich bezig? Skating, gaming, muzieksène, kledij ...? Zo kan je jongeren bijvoorbeeld op basis van verschillende soorten songteksten (rap, r&b, speedmetal, folk ...) een opschrift voor een T-shirt laten ontwerpen en ze bij het vergelijken van de resultaten doen nadenken over taalvariëteiten en over hun houding ten opzichte van die variëteiten: vinden ze de ene taal 'beter' dan de andere taal? Zo ja, waarom? Spreekt iedereen in de klas dezelfde taal of taalvariëteit? En spreken zij tegen hun opa's en oma's op een andere manier dan tegen hun vrienden? Wat is er dan anders? En waarom doen ze dat dan?

Grasduinen in het rapport en de wegwijzer?

De wegwijzer zal worden uitgegeven onder de titel *'t Is goe, juf, die spreekt mijn taal! Wegwijs in talensensibilisering, van kleuters tot adolescenten*. Het boekje is geschreven voor leerkrachten, coördinatoren en directies die op hun school met talensensibilisering willen starten en het een plaats willen geven in een talenbeleid. De publicatiedatum is nog niet bekend. Ben je geïnteresseerd? We houden je op de hoogte via onze website (www.cteno.be) en onze nieuwsbrief. Hou deze dus in de gaten!

Het wetenschappelijk rapport is al vrijgegeven. Het is bedoeld voor wie meer wil weten of verdieping nodig heeft om talensensibiliserende klaspraktijken te duiden en te ondersteunen: didactici, pedagogische begeleiders, nascholers en lerarenopleiders, maar ook directies en/of het zorg- en GOK-kader binnen een school. Je kan het gratis downloaden op onze website:

- [Download het wetenschappelijk rapport](#)

Dankwoord

Onze dank gaat uit naar alle internationale experts, focus- en resonansgroepleden die bereid waren hun bevindingen m.b.t. talensensibilisering met ons te delen. We bedanken ook de leerkrachten uit het basisonderwijs en secundair onderwijs die eerste versies van de wegwijzer onder de loep namen. De kritische reflecties van al deze mensen sterkten ons in onze zoektocht naar het antwoord op de vraag wat talensensibilisering precies voor de Vlaamse onderwijspraktijk kan betekenen.

We hopen dat deze twee producten hun praktijkgerichte en onderzoeksmatige weg vinden in het Vlaamse onderwijslandschap en dat zij onderzoekers, beleidsmakers, coördinatoren, directies, begeleiders en leerkrachten zullen inspireren in hun dagelijkse omgang met talige diversiteit in het onderwijs.

Reageren op dit artikel? Mail naar Mieke.Devlieger@arts.kuleuven.be of Carolien.Frijns@arts.kuleuven.be